

Hlas Ukrajinců: vzdělávání dětí

Výzkum mezi uprchlíky

/ Autoři výzkumu

Daniel Prokop, Martina Kavanová, Michael Škvrňák, Michal Kunc, Karel Gargulák, Matyáš Levinský, Jana Bicanová (PAQ Research)

/ Sběr a zpracování dat

Paulína Tabery, Yana Leontiyeva, Jana Vitíková, Martin Spurný, Matouš Pilnáček, Monika Kyselá, Olga Zhmurko (Sociologický ústav AV ČR)

/ Kontakty pro média

Martina Kavanová

PAQ Research

kavanova@paqresearch.cz

+420 608 353 597

Daniel Prokop

PAQ Research

prokop@paqresearch.cz

+420 608 333 902

/ Další informace

Tento dokument obsahuje výsledky průběžného výzkumu. Interpretace dat a návazná doporučení řešení problémů představují názory autorů ze společnosti PAQ Research. Zpráva nemá vyjadřovat stanoviska a názory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ani UNICEF.

/ Datum publikace

19. leden 2023

Obsah

/ Shrnutí	1
/ Klíčové oblasti k řešení	3
/ O výzkumu	5
/ / 1 / Jak se děti účastní vzdělávání	6
/ / 2 / Problémy a bariéry při zápisu	11
/ / 3 / Koncentrace dětí uprchlíků ve školách	14
/ / 4 / Podoba vzdělávání a jazykové znalosti očima rodičů	16
/ / 5 / Účast v kolektivu a volnočasové aktivity	22
/ Appendix	24

Shrnutí výsledků

Docházka se zlepšila, limitují ji ale kapacity i jazyk.

- / 1 / Na české **základní školy** chodilo na konci roku 2022 90 % dětí ukrajinských uprchlíků, výrazně více než v červnu (55 %). Docházka do **mateřských škol** stoupla, ale je stále omezená – navštěvuje je 70 % dětí od 3 let (mezi českými dětmi je to okolo 90 %). Na **střední školy** chodila ani ne polovina mladistvých, většina zbývajících se zatím vzdělává dálkově online na ukrajinských školách.
- / 2 / U **nově přichozích** uprchlíků jsou zápisy do škol rychlejší, než byly na jaře. Tito uprchlíci jsou ale stále v nevýhodě, např. na ZŠ chodí pouze 81 % z těchto dětí.
- / 3 / Jedním z častých důvodů neúčasti, především u MŠ, jsou lokálně **nedostatečné kapacity** – kvůli nim může být podle výpovědí rodičů ze vzdělávání zatím vyřazeno okolo 15–20 % všech předškolních ukrajinských dětí, 3–5 % žáků v ZŠ věku a kolem 10 % mladistvých. Dalším důvodem neúčasti může být **neinformovanost**: 81 % ukrajinských rodičů se necítí dobře informováno o vzdělávacím systému a 16 % mu vůbec nerozumí. V nástupech na SŠ limituje také nedostatečná znalost jazyka.
- / 4 / Děti, které v červnu chodily do **adaptačních skupin** pro ukrajinské žáky, se častěji dostaly do formální výuky (v 85 %) než děti, které ve skupinách v červnu nebyly (52 %). Může jít o efekt adaptačních skupin, nebo jen o větší zájem rodičů o zapojení do systému.

Výuka češtiny ve školách zůstává nedostatečná

- / 5 / **Intenzita výuky** českého jazyka se od června snížila. Jen kolem 16 % všech dětí od 6 let se ve škole učí česky alespoň 2 hodiny denně (doporučení expertů). Zbytek se učí méně nebo do školy nechodí.
- / 6 / Na **22 % dětí se domluví** v běžných situacích a 45 % neumí česky téměř nic. Oproti červnu jde o zlepšení (tehdy umělo dobře 8 % a 67 % neumělo nic), ovšem posun je omezený. Lépe umí česky ti, kteří se učí ve škole (především 2 h a více denně) a kteří se účastní volnočasových aktivit. Nejlépe umí česky středoškoláci (ti, kteří studují). Dívky se v češtině zlepšily výrazně více než chlapci.

Docházka souvisí se socioekonomickou situací domácnosti, s pohlavím ne

- / 7 / Častěji chodí do školy/školky děti, které žijí v dostatečně kvalitním bytovém bydlení, než děti v ubytovacích zařízeních a **nevyhovujícím bydlení**. Častěji dochází děti **pracujících rodičů** (zde může být vztah i opačný, rodiče díky škole mohou pracovat). S docházkou souvisí i **vzdělání rodičů**, což může být dáno lepší orientací ve vzdělávání. Rolí hraje lokace – větší šanci na vzdělávání mají děti **mimo Prahu**, ve které žije hodně uprchlíků a kapacity MŠ a ZŠ v ní jsou nejomezenější.
- / 8 / Mezi dívkami a chlapci jsme žádný rozdíl v účasti ve vzdělávání nenašli, a to ani u dalších výsledků kromě znalosti češtiny, kde jsou dívky silnější.

Příliš se nezvýšilo začlenění dětí do českých kolektivů, kroužky by mohly pomoci

- / 9 /** Na konci roku bylo **39 % dětí podle rodičů dobře začleněno** do kolektivu českých dětí. Od stavu v červnu jde o zlepšení o pouhých pět procentních bodů, a to i u dětí, které jsou v Česku už přes půl roku. Většina dětí má podle rodičů zájem o skupinové volnočasové aktivity (které by mohly pomoci se začleněním do kolektivu), ale účastní se jich zatím jen 35 %. To je o něco více než v červnu (28 %).
- / 10 /** Ostatní rodiče se zájmem o volnočasové aktivity si je buď nemohou dovolit, nebo neumí dostatečně česky. Děti, které se účastní skupinových kroužků, jsou podle rodičů dvakrát častěji dobře začleněné do kolektivů.

Drtivá většina dětí má jen pár ukrajinských spolužáků, rodiče si přejí více výuky češtiny

- / 11 /** Podle výpovědí rodičů má většina dětí na základních školách maximálně dva další ukrajinské spolužáky. Kolem 9 % má více než pět ukrajinských spolužáků nebo celou ukrajinskou třídu. Vysoké koncentrace ukrajinských dětí mohou vést k horší integraci do českého kolektivu a bránit spontánnímu učení se češtiny. Výpovědi odpovídají oficiálním datům MŠMT o počtech ukrajinských uprchlíků v jednotlivých třídách a školách. V některých ORP je koncentrace výrazně vyšší, což je způsobené jak vysokou koncentrací uprchlíků na některých územích, tak tím, že část škol neparticipuje na vzdělávání uprchlíků.
- / 12 /** Co se týče obsahu vzdělávání ve školách, polovina rodičů by si přála, aby se děti ve škole učily více česky, a podobně velká část chce také více společných aktivit s českými žáky.

Klíčové oblasti k řešení

ze strany všech zúčastněných aktérů ve vzdělávání

Následující sekce představuje doporučení ve vybraných oblastech, na které by se měli podle PAQ Research zaměřit aktéři v oblasti vzdělávání. Výsledky výzkumu poukazují na komplexitu a proměnlivost situace uprchlíků ve vzdělávání, proto je důležité, aby všechny zúčastněné strany efektivně spolupracovaly na podpoře a hladké integraci stávajících i nově přichozích ukrajinských dětí. Mezi klíčové aktéry patří:

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy jemu podřízené organizace jako např. NPI ČR a CZVV (**MŠMT**) či Česká školní inspekce (**ČŠI**)
- Další ústřední orgány státní správy jako Ministerstvo práce a sociálních věcí (**MPSV**), Ministerstvo pro místní rozvoj (**MMR**) a další (např. **MF**)
- Kraje jako hlavní zřizovatelé střední škol (**K**)
- Obce jako zřizovatelé mateřských a základních škol (**O**)
- Vysoké školy jako klíčoví poskytovatelé vzdělávání pedagogických pracovníků (**VŠ**)
- Nevládní organizace, mezinárodní instituce, jako jsou UNICEF, soukromé nadace a další (**N**)

Podpora účasti ukrajinských dětí na českém vzdělávání

- / 1 / U předškolního vzdělávání zajistit dostatečné kapacity **financováním vzniku dětských skupin** jako flexibilnějšího nástroje (včetně odstranění administrativních překážek). – **MPSV, N**
- / 2 / Česká republika zaostává za průměrem EU v možnostech předškolního vzdělávání, současná situace proto může být příležitostí ke zvážení **navýšení kapacit mateřských škol**. Zde jde o motivování zřizovatelů k využití evropských i národních prostředků na rozšiřování stávajících a vytváření nových kapacit (například pomocí inovativní výstavby, jako jsou modulární budovy atd.) – **MŠMT, MMR, MF, O**
- / 3 / U základního vzdělávání zajistit zejména **řízení systému kapacit a zátěže škol**: i) kontrola škol, které přijaly minimum UA dětí v oblastech, kde dochází ke koncentraci v jiných školách, ii) monitoring lokalit s významným rozdílem zapsaných žáků a dětí hlášených k pobytu, iii) koordinace mezi obcemi, městy a kraji (popř. MHMP). – **MŠMT, K, O**
- / 4 / U středních škol **rozšiřovat kapacity všeobecně vzdělávacích oborů** v konkrétních krajích a obcích s dlouhodobým nedostatkem kapacit, který může způsobovat odmítání UA mladistvých. Metodicky vést školy k odstranění překážek přijímání UA žáků (např. nepřiměřené nároky na znalost českého jazyka apod.).
- / 5 / Dále především financovat a koordinovat **výuku češtiny pro mladistvé**, kteří nechodí na českou střední školu. Další klíčová opatření jsou popsána v doporučení [organizace META](#) (např. proměna JPZ atd.). – **K, MŠMT**
- / 6 / **Adaptační skupiny** se ukazují jako prospěšné, podle dat mohou pomáhat zvyšovat připravenost dětí a propojovat rodiče se vzdělávacím systémem. Skupiny by měly být v provozu nejen během prázdnin, ale také pro nově přichozí uprchlíky během školního roku. – **MŠMT, K, O, N**

- / 7 / Zejména na uprchlíky přichozí po červnu 2022 by měla mířit **informační kampaň** o jejich právech, možnostech a povinnostech ve vzdělávání, a to například při žádostech o humanitární dávku nebo s využitím sociálních sítí a kooperujících neziskových organizací. – MŠMT, MPSV, K, O, N
- / 8 / Je nutné podpořit školy a zřizovatele v **komunikaci s rodiči** ukrajinských dětí, aby byli rodiče informováni a mohli být součástí dialogu o obsahu vzdělávání. Školy by měly k překlenutí jazykové bariéry v komunikaci s rodiči více využívat existujících zdrojů, jako jsou tlumočnické služby nabízené NPI nebo moderní technologie. – K, O, N

Posilování jazykových dovedností

- / 9 / Data poukazují na omezené **kapacity výuky češtiny** jako dalšího jazyka u dětí cizinců na ZŠ a SŠ. Současný systém je poddimenzován personálně i odborně. Zde je nutné výrazně škálovat kapacity. Zejména zajistit:
  - a. doplňkové vzdělávání a rozvoj stávajících učitelů v této oblasti
  - b. masivní online a hybridní formy výuky češtiny, které kompenzují nedostatečné personální kapacity. – vše MŠMT, VŠ, K, O
- / 10 / Dlouhodobě jsou potřeba nové studijní programy zaměřené na **výuku češtiny jako dalšího jazyka** a vzdělávání nových pedagogů s danou specializací. – VŠ, MŠMT
- / 11 / Dále je třeba financovat (pro zapsané i nezapsané děti a mladistvé) nízkoprahové **neformální (zájmové, volnočasové) vzdělávání** pro ukrajinské děti, kde probíhá spontánní učení jazyka. To může cílit i na chudší české děti. – MŠMT, K, O, N

Podpora znevýhodněných domácností s dětmi

- / 12 / Omezit segregaci do ubytoven a dalších forem nevyhovujícího ubytování, které negativně ovlivňuje účast a úspěch ve vzdělávání. Konkrétně je potřeba:
  - a. udržet podporu bydlení v českých domácnostech
  - b. posílit rekonstrukce obecních bytů a velikost obecního bytového fondu pro chudší Čechy i uprchlíky
  - c. vyvinout systém garancí v komerčním nájemním bydlení (stát či obec platí kauci a případné škody). – vše MPSV, MMR
- / 13 / Asistovat skupinám uprchlíků, které mají horší přístup ke vzdělávání, a zacílit na ně možnosti neformálního vzdělávání. – MŠMT, MPSV, K, O, N

Budování lepších podmínek pro integraci dětí do českých kolektivů

- / 14 / Poskytnout dětem uprchlíků z Ukrajiny neformální (volnočasové, zájmové) vzdělávání zdarma. Zaměření má být zejména na kolektivní aktivity, jejichž přidanou hodnotou je posilování znalosti češtiny a začlenění do kolektivů. Neformální vzdělávání by mělo cílit také na sociálně znevýhodněné české domácnosti. – MŠMT, MPSV, K, O, N
- / 15 / Program volnočasových aktivit zdarma může být omezen na nějakou skupinu (např. nescholarizovaní, nízkopříjmoví a ti, kteří přišli v posledním půl roce). Měl by také zahrnovat chudší české děti – např. čerpající přídavek na děti. – MŠMT, MPSV, K, O, N
- / 16 / Při zápisech udržet rozmístění dětí z Ukrajiny do velkého počtu škol. Prověřit důvody nepřijímání ve školách bez dětí uprchlíků. Podpůrné nástroje nastavit, aby nedocházelo k umístování velkých počtů ukrajinských dětí do tříd (např. nad 20 %), posilovat tak inkluzi mezi české kolektivy a znalost češtiny. – MŠMT, K, O

O výzkumu

Cíle a obsah výzkumu

V dokumentu naleznete zjištění ze čtvrté vlny reprezentativního longitudinálního výzkumu ukrajinských uprchlíků v ČR, která se zabývala otázkami vzdělávání, bydlení, práce, příjmů a znalosti češtiny. Tento report popisuje **zkušenosti rodičů se vzděláváním dětí v Česku, bariéry, problémy, kterým čelí, a jejich potřeby.**

Realizátoři a partneři

Výzkum realizuje **PAQ Research, z.ú.** (obsah a zpracování výstupů) ve spolupráci se **Sociologickým ústavem AV ČR, v.v.i.** (sběr dat). Výsledky výzkumu publikujeme v rámci série **Hlas Ukrajinců**, současnou vlnu podpořil UNICEF a vzniká ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Metodika

Výzkum vychází z rozhovorů s N=1634 domácnostmi uprchlíků z Ukrajiny, z toho v 963 domácnostech žije **N=1437 dětí ve věku 3–17 let.** Dotazování probíhalo od 9. 11. do 12. 12. 2022. Rodiče reportovali o každém dítěti jednotlivě. Respondenti měli možnost neodpovídat, pokud o dítěti v domácnosti nemají dostatek informací, kterou zvolili u 12 % dětí.

Výzkum probíhá online dotazováním na panelu uprchlíků z Ukrajiny, který provozuje Sociologický ústav AV ČR. Panel vznikl ve spolupráci SOÚ AV ČR a Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, které během dvou censů pracovní aktivity žadatelů o Humanitární dávku oslovily domácnosti uprchlíků s možností participovat ve výzkumech SOÚ AV ČR. Účast ve výzkumech je anonymní a honorovaná (s možností převodu odměn na charitu), identita respondentů je během rekrutace do panelu ověřována telefonicky.

Dosud proběhly čtyři vlny výzkumu, a to v červnu/červenci, v srpnu, v září a v listopadu/prosinci 2022. V této zprávě srovnáváme výsledky ze dvou vln, které se věnovaly vzdělávání dětí (první a čtvrtá).

Výzkum reprezentuje postoje a zkušenosti lidí z Ukrajiny, kteří do Česka přišli od února do listopadu 2022 a stále v Česku zůstávají. Vzorek je **reprezentativní z hlediska kraje bydliště v rámci České republiky, měsíce příjezdu domácnosti do ČR a kombinace věku a pohlaví jednotlivých členů domácnosti v rámci krajů.** Reprezentativita je zajištěna kombinací náhodného stratifikovaného výběru (oslovení náhodně vybraných kontaktů v rámci mikroregionů ČR) a následným dovážením dat, aby struktura výběrového souboru odpovídala statistikám z dat Ministerstva vnitra ČR (CIS). I přesto má vzorek limitace, především může nereprezentovat zkušenosti dětí v zařízeních nebo dětí, které nežijí s dospělými ukrajinskými uprchlíky. Panel také nezahrnuje uprchlíky, kteří od příjezdu do ČR nežádali o humanitární dávku nebo kteří neovládají ukrajinštinu na takové úrovni, aby se mohli zúčastnit.

/ 1 / Jak se děti účastní vzdělávání

Kolik dětí se účastní vzdělávání?

Na základní školu docházelo na konci roku 2022 90 % dětí ukrajinských uprchlíků v příslušném věku. Od situace v červnu je to výrazný posun, tehdy docházelo do školy jen 55 % dětí (*Graf 1.1*). Poměrně velká část žáků základních škol (31 %) se současně s českou školou účastní výuky v ukrajinské škole na dálku. Celkově zároveň od června významně klesl podíl žáků základních škol, kteří se účastní pouze výuky na dálku (*Graf 1.2*). Docházka na české základní školy je pro ukrajinské uprchlíky zákonem povinná jako pro české děti.

Na české střední školy dochází téměř každý druhý ukrajinský uprchlík ve věku od 15 do 17 let (46 %, *Graf 1.1*). Od stavu v červnu to představuje téměř ztrojnásobení docházky. Podíl středoškoláků studujících pouze dálkově se od června o polovinu zmenšil na nynějších 39 % (*Graf 1.2*).

I v mateřských školkách a dětských skupinách je účast ukrajinských dětí dvojnásobná oproti červnu, dochází do nich dohromady 70 % dětí ve věku od 3 do 5 let. Z pětiletých dětí, pro které je předškolní výchova zákonem povinná, chodí do mateřské školy 77 % a dalších 5 % navštěvuje dětskou skupinu. Podíl nescholarizovaných předškolních dětí se tedy snížil, ale stále je oproti základoškolákům velmi vysoký (téměř třetina nedochází do české školky).

Graf 1.1

/ Účast v různých typech vzdělávání na konci roku a v létě 2022

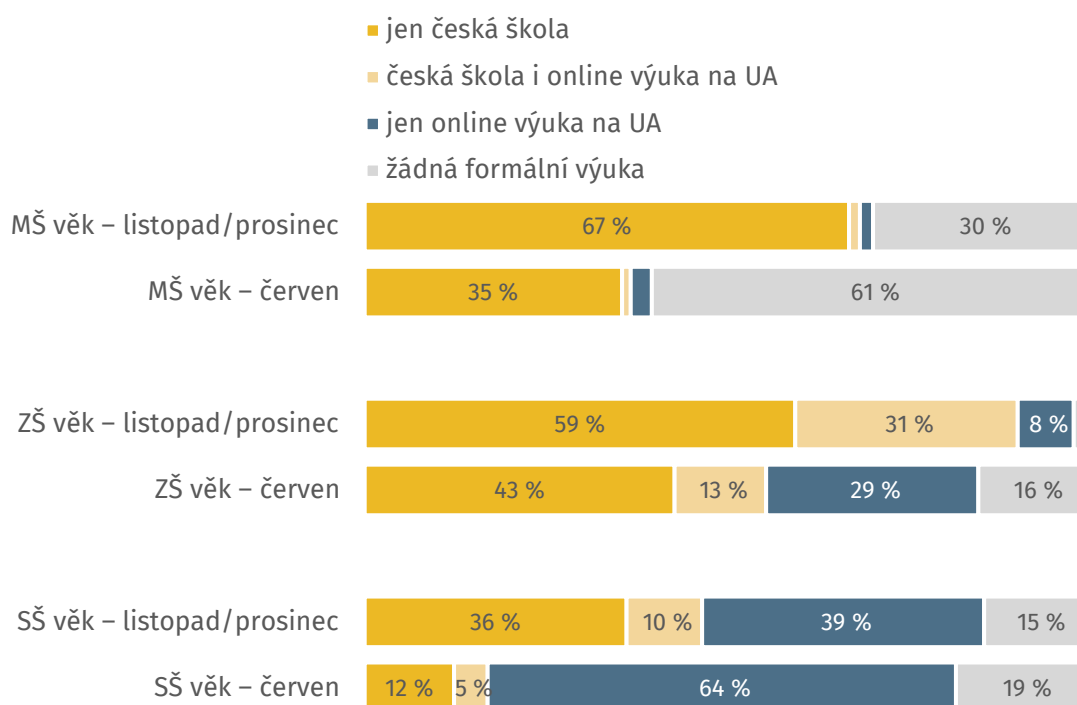
Poznámka: N=1437 dětí v 963 domácnostech (listopad/prosinec), N = 1744 dětí v 1123 domácnostech (červen); děti 3–17 let; Znění otázky: „Účastní se toto dítě výuky v ČR v jednom z následujících zařízení?“

Celkově z výpovědí rodičů vyplývá, že jen 2 % dětí v základěškolském věku se neúčastní žádné formální výuky v Česku ani na dálku na Ukrajině. Na 30 % dětí ve věku od tří let nemá školku ani dětskou skupinu. Z dětí ve středoškolském věku nestuduje více než polovina, drtivá většina nestudujících už podle výpovědí rodičů studium na Ukrajině ukončila. Více než polovina studujících se účastní online výuky na Ukrajině, 59 % z nich se ale pokoušelo přihlásit na českou školu a jen 20 % uvádí, že jim online vzdělávání stačí (více v [Kapitole 2](#)).

Část dětí, především předškoláci (10 %) a středoškoláci (9 %), se místo formálního vzdělávání účastní adaptačních skupin přímo pro ukrajinské děti.¹

Graf 1.2

/ Celková účast ve formálním vzdělávání podle věkových skupin

Poznámka: N=1437 dětí v 963 domácnostech (listopad/prosinec), N = 1744 dětí v 1123 domácnostech (červen); děti 3–17 let; Znění otázky: „Účastní se toto dítě výuky v ČR v jednom z následujících zařízení?“. Do účasti v českých školách nepočítáme adaptační skupiny pro ukrajinské děti. Do českých škol počítáme v případě MŠ i dětské skupiny,

Jak se vyvíjí vzdělávání „kohort“ příchozích v čase?

Zapojení do vzdělávání výrazně závisí na době příchodu do Česka. Zatímco mezi dětmi, které přijely do Česka od února do května, je účast v základních školách 92 %, mezi dětmi, které přijely až od června dál, je to „jen“ 81 %. Tato míra scholarizace nově příchozích je ale výrazně vyšší než červnová účast dětí, které přišly do ČR v únoru–květnu (55 %). Nově příchozí se nyní oproti červnu rychleji zapojují do českého vzdělávání, což může být dáno lepší připraveností škol a především tím, že rodiny i školy na jaře pravděpodobně vyčkávaly

¹ Adaptační skupiny nejsou ukotveny v legislativě, ale jde o program určený primárně pro děti všech věkových skupin, které se neúčastní formálního vzdělávání. Cílem je pomoci dětem zvyknout si na nové prostředí, posílit jejich psychickou pohodu a seznámit je se základy českého jazyka.

na začátek nového školního roku. U středních škol a zejména mateřských se účast podle doby příchodu liší méně než u základních. Na střední se dostala jen asi polovina z mladistvých, kteří jsou zde od jara.

Tabulka 1

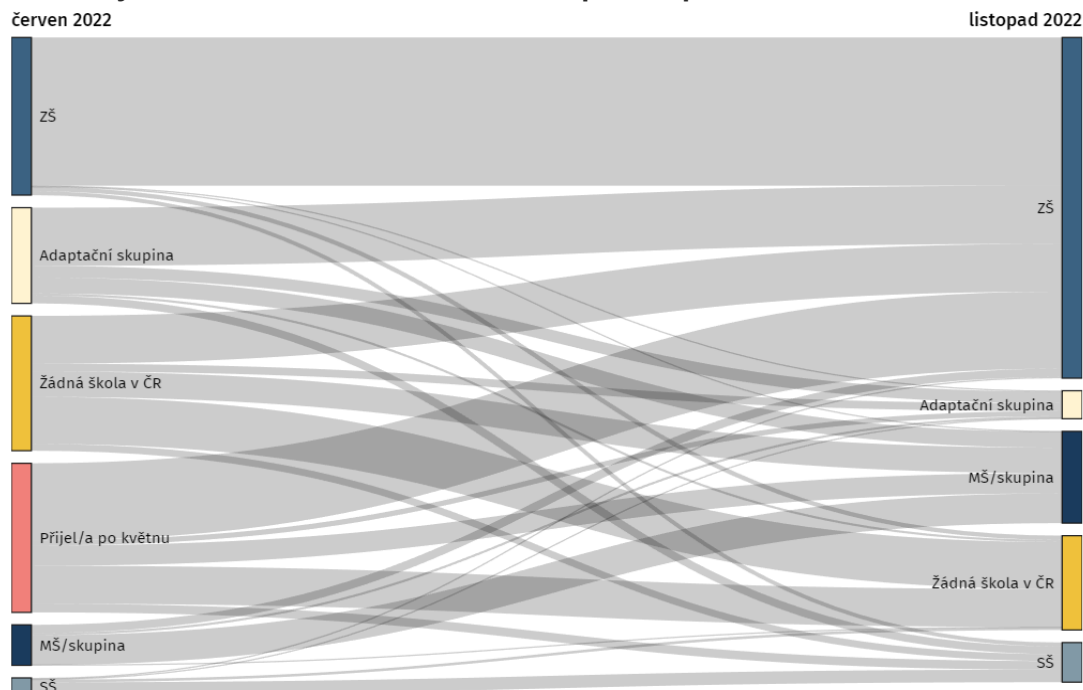
/ Účast na českém vzdělávání, podle měsíce příjezdu

	Docházka v červnu	Docházka v listopadu/prosinci	
	Přijeli únor–květen	Přijeli únor–květen	Přijeli červen–listopad
Mateřská škola	37 %	71 %	65 %
Základní škola	55 %	92 %	81 %
Střední škola	17 %	49 %	40 %
Celkem	100 %	100 %	100 %

Poznámka: N=1437 dětí v 963 domácnostech (listopad/prosinec), N = 1744 dětí v 1123 domácnostech (červen); děti 3–17 let; Znění otázky: „Účastní se toto dítě výuky v ČR v jednom z následujících zařízení?“; Do účasti v českých školách nepočítáme adaptační skupiny pro ukrajinské děti. Do českých škol počítáme v případě MŠ i dětské skupiny,

Pomohly adaptační skupiny?

Graf 1.3 zobrazuje, jak se změnila docházka do vzdělávacích zařízení mezi létem a koncem roku. Z dat je zřejmé, že děti, které v červnu chodily do adaptačních skupin pro ukrajinské žáky, se častěji dostaly do formální výuky (v 83 %) než děti, které ve skupinách v červnu nebyly (55 %) (Graf 1.3 nebo [online interaktivní graf](#)). To může znamenat, že se děti připravily lépe jazykově, že rodiče získali lepší vhled do vzdělávacího systému, nebo jen to, že rodiče, kteří umístili děti do adaptačních skupin, byli už tak více motivovaní pro dítě později najít školu. Nelze jasně určit kauzalitu. Data ale napovídají, že adaptační skupiny se znalostí češtiny mohly pomoci – děti, které chodily na jaře do adaptační skupiny, uměly česky už v červnu lépe než děti, které nechodily nikam. Výrazný posun od té doby v této skupině oproti zbytku znát není (většina z těchto dětí nastoupila do školy).

Graf 1.3**/ Přesuny mezi školami mezi červnem a listopadem/prosincem 2022**

Poznámka: N=1379 dětí ve věku 3–17 let; Znění otázky: „Účastní se toto dítě výuky v ČR v jednom z následujících zařízení?"; Interaktivní graf je k dispozici [online](#).

Které děti častěji navštěvují české školy?

Pomocí logistického regresního modelu jsme také zkoumali, jaké faktory mají signifikantní vztah s účastí dětí ve vzdělávání. Jako relevantní (signifikantní) faktor se ukázaly kvalita bydlení (zda domácnost bydlí ve standardním bydlení, tj. v bytě/domě s dostatkem prostoru a soukromím²), zda má domácnost nějakého dospělého s příjmem z práce (ať už české, nebo na Ukrajině), zda je domácnost mimo Prahu, vysokoškolské vzdělání rodičů³ a délka pobytu v ČR (od května a déle) (Graf 1.4). V modelu jsme jako kontrolní prediktory použili také pohlaví a stupeň vzdělávání (ZŠ/MŠ/SŠ). Podrobné výsledky logistické regrese jsou k dispozici v [Appendixu](#). Vedle prediktorů zobrazených v grafu jsme identifikovali faktory, které předpovídají účast ve škole jen slabě: znalost češtiny dospělého v domácnosti a těžká materiální deprivace domácnosti. Faktory, které na účast ve vzdělávání vliv nemají, byly humanitární dávka, míra znalosti vzdělávacího systému rodiči a pohlaví dítěte.⁴

Co se týče vztahu bydlení, práce a vzdělávání, nemusí jít o přímý vliv bydlení na přístup ke školám, může jít o celkové vyloučení rodiny propsané jak do vzdělávání, tak do příjmů, a tedy bydlení, nebo také o nedostatek míst ve školách, který znemožňuje rodičům práci. Nevyhovující bydlení však souvisí s nižší účastí ve školách i u dětí od ZŠ výš.

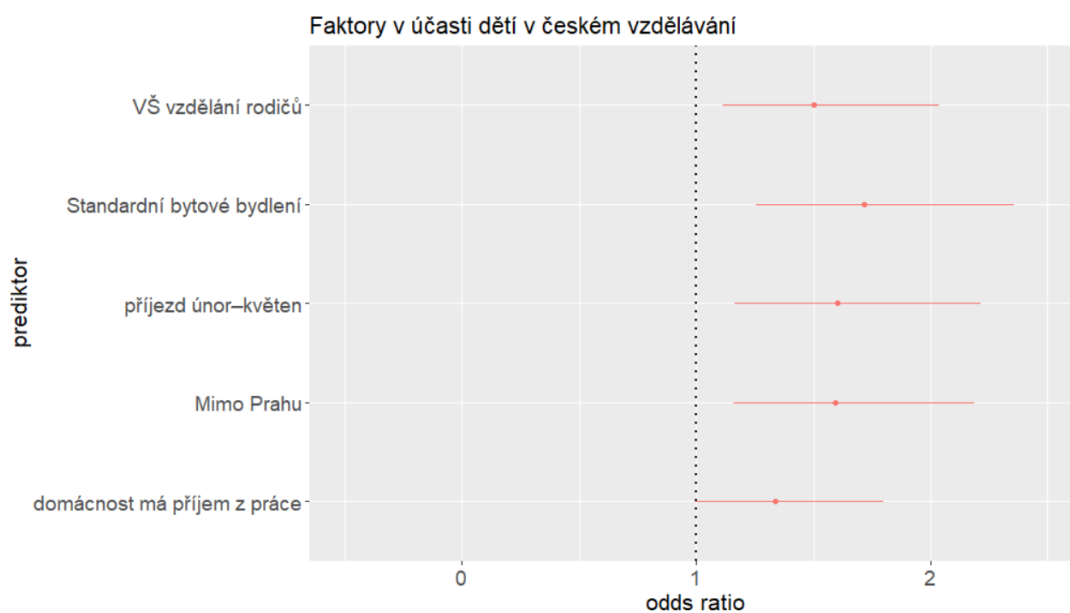
² Více ve zprávách o bydlení ze série [Hlas Ukrajinců](#)

³ Resp. dospělé osoby v domácnosti

⁴ Stejný regresní model jsme aplikovali i na šanci, že se dítě jakkoliv vzdělává (ať už v české škole, nebo dálkově). I zde jsme našli efekt standardního bydlení (ale slabší) a vzdělání rodičů. Nenašli jsme vztah s příjmem z práce, délkou pobytu, lokací (Praha vs. jinde) ani znalostí češtiny rodiče. Naopak silnější vztah má obecné vzdělávání s těžkou materiální deprivací rodiny.

Graf 1.4

/ Vliv různých faktorů na vzdělávání v české škole – regresní model

Poznámka: celkem N=1437 dětí ve věku 3–17 let. Uvedené jsou faktory, které signifikantně zvyšují šanci účasti dítěte ve formálním vzdělávání. Odds ratio (poměr šancí) značí změnu šance, že dítě chodí do školy v této skupině oproti druhé skupině (např. děti mimo Prahu vs. v Praze), při konstantních ostatních proměnných. Odds ratio = 1 značí nulový vztah mezi proměnnou a účasti v českém vzdělávání.

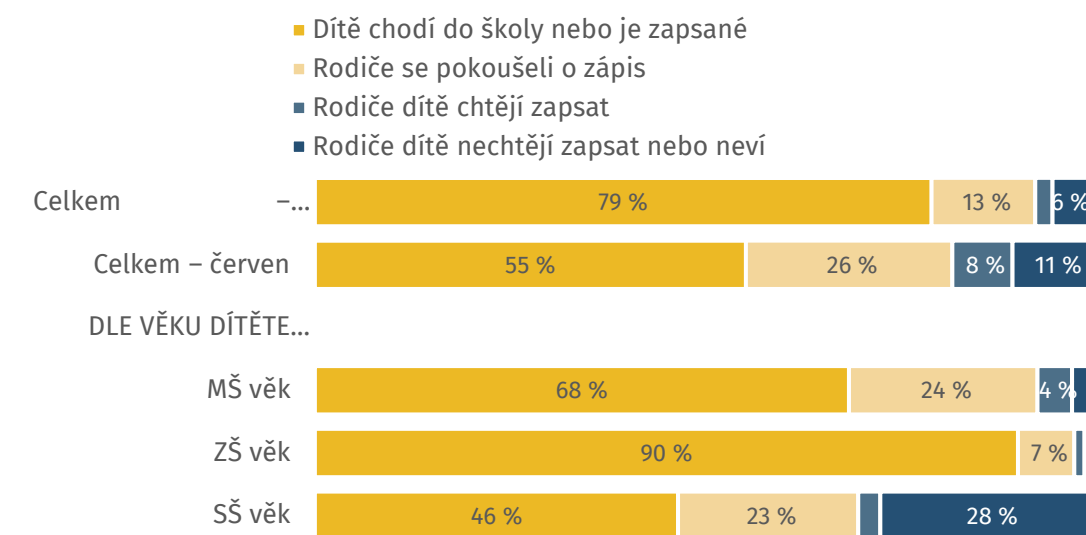
/ 2 / Problémy a bariéry při zápisu

Téměř všechny děti, které nechodí v Česku na základní školu, se rodiče pokoušeli zapsat, ale neúspěšně. Podobně je to i u dětí předškolního věku, kde se tři čtvrtiny dětí bez školky rodiče pokusili do školky nebo dětské skupiny zapsat (Graf 2.1).

U mladistvých od 15 let je tomu trochu jinak. Jen polovinu z mladistvých, kteří nechodí do školy, zkoušeli rodiče v Česku zapsat. Druhá polovina dětí mimo vzdělávání se na české střední školy hlásit neplánuje a zároveň se většinou účastní dálkové výuky na ukrajinských školách. Část 16–17letých už ukončila středoškolské studium, jelikož to na Ukrajině trvá standardně o rok méně než v Česku.

Graf 2.1

/ Návštěvnost škol a plán zápisu, srovnání s červnem

Poznámka: N=1437 dětí v 963 domácnostech (listopad/prosinec), N = 1744 dětí v 1123 domácnostech (červen); děti 3–17 let; Do scholarizace v předškolním věku jsou započítané i dětské skupiny. Znění otázek: „Účastní se toto dítě výuky v ČR v jednom z následujících zařízení?“ & „Zkoušeli jste pro toto dítě hledat v Česku vzdělávání a přihlásit ho?“ & „Plánujete toto dítě zapsat do české školy?“

Rodičů, kteří se neúspěšně hlásili, i těch, kteří dítě zapsat nechtějí, jsme se ptali na důvody (Graf 2.2). Nejčastějším důvodem nedocházení do mateřské školy je odmítnutí z důvodu nedostatku kapacity nebo absence vhodné školky (59 %), které se týká i poloviny (51 %) nezapsaných dětí ve věku základní školy. Z celkového počtu předškolních dětí se tedy 19 % neúčastní vzdělávání z důvodu nedostatku kapacit (odmítání) a z celkového počtu dětí ve věku ZŠ je to 5 %.

Na střední školu se mladiství nejčastěji nedostali proto, že neumí dostatečně česky nebo že byli ze strany školy odmítnuti z jiného důvodu (Graf 2.2). Pětina středoškoláků uvádí odmítnutí kvůli nedostatku míst nebo vhodné školy v okolí – zde může být problém v kapacitách všeobecných 4letých gymnázií v některých krajích, včetně těch, kde pobývá

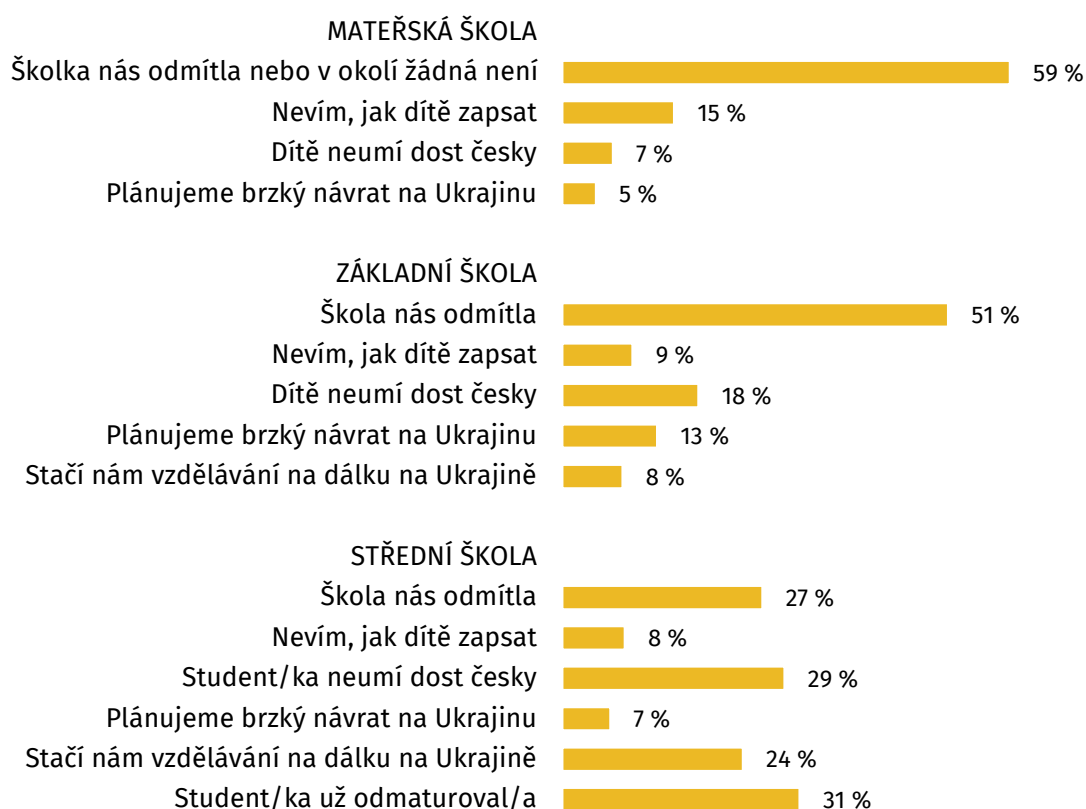

nejvíce uprchlíků.⁵ Vědomí nedostatku kapacit může zároveň školy demotivovat od nabídky studia a jazykové podpory pro potenciální uchazeče. Klíčové kraje by se měly zaměřit na navyšování nabídky všeobecných oborů, a to i kvůli demografické projekci českých studentů (příchod silných ročníků). Kromě kapacit hrají roli i bariéry přijímání do středoškolského vzdělávání i jeho ukončování, které mohou odrazovat žáky s aktuální nedostatečnou znalostí jazyka od zápisu do maturitních oborů. Část středoškoláků také preferuje dálkové studium, a proto se na českou školu nehlásili.

Poměrně častý je také problém s nedostatkem informací – rodičům 15 % předškolních dětí bez školky se nepodařilo dítě zapsat kvůli tomu, že nevěděli jak (to představuje 5 % ze všech předškolních dětí). Část uprchlíků tedy stále nerozumí českému vzdělávacímu systému, na což jsme se také ptali. Rodiče 81 % dětí tvrdí, že by potřebovali alespoň občas pomoci, od června jde o zlepšení pouze o šest procentních bodů (Graf 2.3). Problém je nejčastěji právě u rodičů předškolních dětí, ze kterých čtvrtina říká, že systému vůbec nerozumí. To může být dané tím, že docházka v mateřských školách není na rozdíl od základních škol povinná (do pěti let) a rodičům nemusí být jasné, jaké MŠ mají povinnost dítě přijmout, za jakých podmínek atd. Zároveň mají pochopitelně menší přehled uprchlíci, kteří přijeli do Česka později (od června dál).

Graf 2.2

/ Důvody, proč děti nejsou zapsané do škol – podle stupně vzdělávání

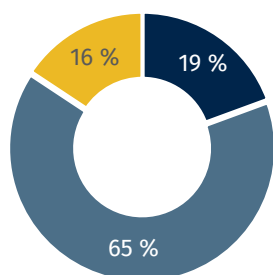

Poznámka: N=312, 3–17 let; Podíl z dětí v jednotlivých věkových kategoriích, které nechodí v Česku do školy/školky. Uvádíme problémy týkající se 2 % a více dětí. Kombinace otázek: „Co bylo důvodem, proč jste vaše dítě nehlásili“ / „Proč se zápis nepodařil?“

⁵ Zdroj např.: <https://www.prahaskolska.eu/mhmp-post/koncepce-rozvoje-ctyryletého-gymnazialního-vzdělávání-na-uzemí-hlavního-města-prahy/>

Graf 2.3

/ Jak dobře rozumí rodiče vzdělávacímu systému

- Dobře mu rozumím - nepotřebuji pomoc
- Trochu tomu rozumím, ale občas bych potřeboval(a) pomoct
- Vůbec tomu nerozumím

Poznámka: N=1435. Znění otázky: „Nakolik rozumíte českému vzdělávacímu systému – tedy, do jaké školy děti přihlásit a jak?“

Tabulka 2

/ Přehled rodičů o vzdělávacím systému, dle měsíce příjezdu

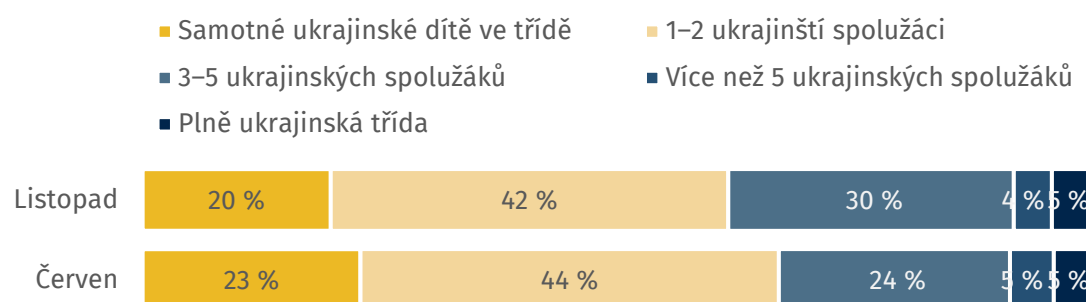
Nakolik rozumíte českému vzdělávacímu systému?	Přijeli únor–květen	Přijeli červen–srpen
Dobře mu rozumím – nepotřebuji pomoc	22 %	10 %
Trochu tomu rozumím, ale občas bych potřeboval/a pomoct	66 %	61 %
Vůbec tomu nerozumím	12 %	30 %
Celkem	100 %	100 %

/ 3 / Koncentrace dětí uprchlíků ve školách

Většina ukrajinských žáků na ZŠ (62 %) nemá podle rodičů žádné nebo má maximálně dva další ukrajinské spolužáky ve třídě (Graf 3.1), což je podobné situaci ve školách v červnu. Jen 9 % uvádí více než pět ukrajinských spolužáků nebo zcela ukrajinskou třídu.

Graf 3.1.

/ Kolik ukrajinských dětí je ve třídě

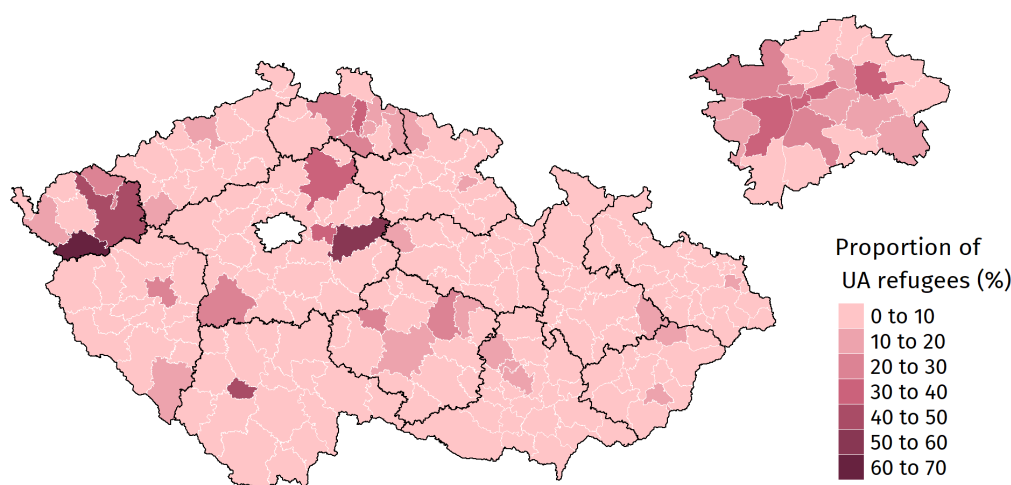

Poznámka: N=809 (listopad/prosinec), N=590 (červen); Děti, které navštěvují ZŠ. Znění otázky: „Kolik ukrajinských dětí je ve třídě na základní škole tohoto dítěte?“

Tyto výsledky jsou v souladu s oficiálními záznamy MŠMT – výpočty PAQ Research nad těmito daty ukazují, že 10 % ukrajinských žáků je ve třídách s více než pěti Ukrajinci. Podíl takto koncentrovaných tříd se liší regionálně (Obrázek 1). Nejčastěji jsou ukrajinské děti ve třídách s více než pěti Ukrajinci například v Mariánských lázních, Karlových Varech, Kolíně, Vodňanech, Mladé Boleslavi, Jablonci nad Nisou a některé části Prahy (například Praha 5, 14). V těchto ORP je více než třetina uprchlíků umístěná ve třídách, kde je více než pět ukrajinských uprchlíků.

Obrázek 1

/ Podíl dětí uprchlíků na ZŠ ve třídách, kde je >5 ukrajinských uprchlíků – ORP

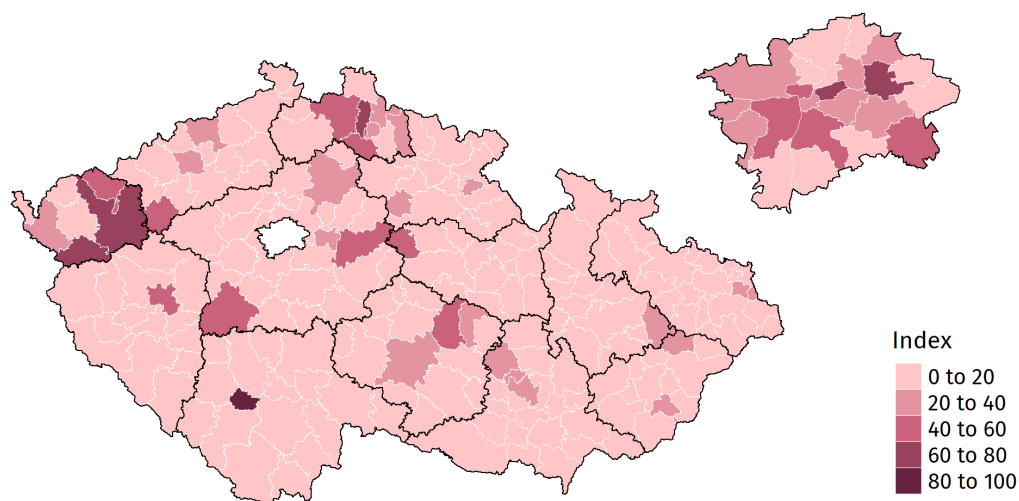

Poznámka: data MŠMT, výpočet PAQ Research. ORP = obce s rozšířenou působností.

Jelikož počet koncentrovaných tříd je určený z velké části počtem uprchlíků přebývajících na daném území, vypočítali jsme i index koncentrace, který je normalizovaný počtem uprchlíků na daném území (Obrázek 2 – podíl tříd ZŠ s více než pěti Ukrajinci vydělený podílem, který tvoří uprchlíci v populaci dětí v ORP). Tento index představuje schopnost lokálních aktérů ve vzdělávání (škol, zřizovatelů apod.) v okrese rozdělit ukrajinské děti tak, aby nebyly koncentrovány v malém počtu škol/tříd.

Obrázek 2

/ Index koncentrace ukrajinských uprchlíků na ZŠ podle ORP

Poznámka: data MŠMT, výpočet PAQ Research; Podíl ZŠ tříd s více než 5 uprchlíky, normalizovaný podílem uprchlíků v populaci žáků.

/ 4 / Podoba vzdělávání a jazykové znalosti očima rodičů

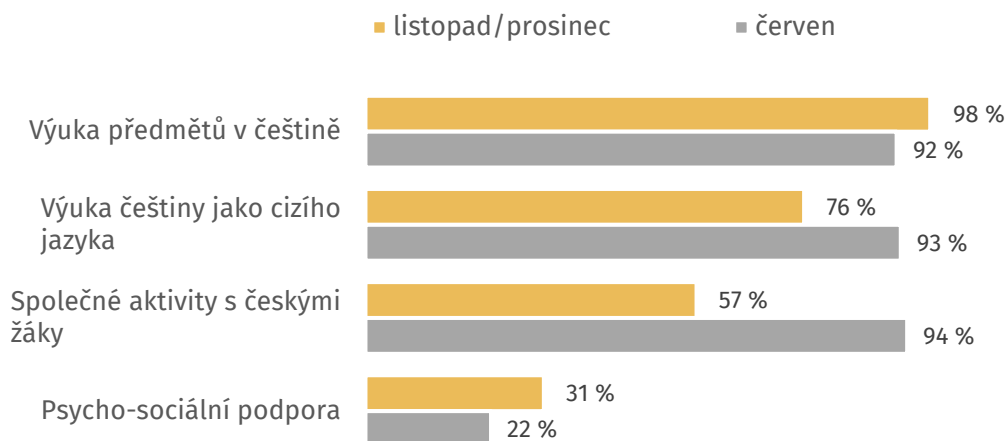
Jak ukrajinští rodiče vidí vzdělávání?

Zeptali jsme se rodičů také na to, jak vypadá výuka na základních a středních školách. Špatnou zprávou je, že upadla výuka češtiny jako cizího jazyka (má ji 76 % žáků) (Graf 4.1). Zde je vidět rozdíl mezi stupni vzdělávání, středoškoláci se učí ve škole česky výrazně méně často (66 %) než základoškoláci (77 %). Snížil se i podíl rodičů uvádějících v rámci výuky společné aktivity s českými žáky (57 %), což může ale být dáno i tím, že na konci školního bývá ve školách více aktivit, různé výlety apod.

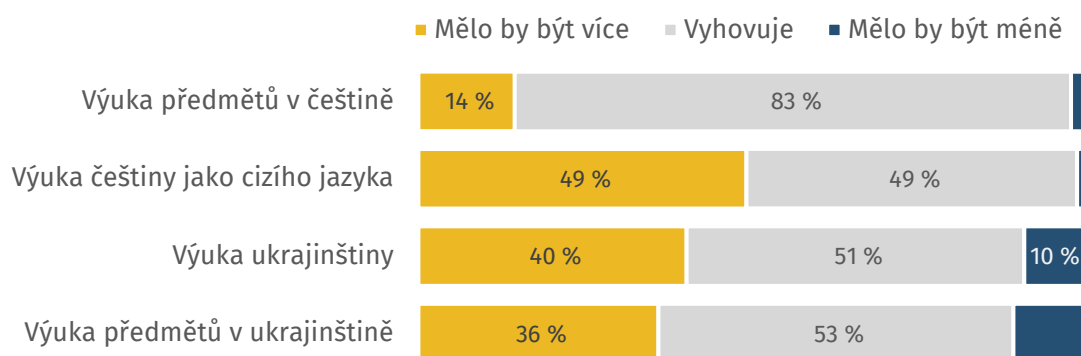
Sami rodiče Ukrajinců s mírou výuky češtiny nejsou spokojeni. Polovina (49 %) by si přála, aby bylo ve škole výuky češtiny více, a 43 % by si přálo, aby měly děti více aktivit s českými žáky (Graf 4.2). Výuka češtiny a kontakt s českými dětmi může mít velký vliv na znalost jazyka a tím i dlouhodobě na úspěšnou integraci do české společnosti.

Graf 4.1.

/ Vzdělávání v českých školách – podíl žáků, které se podle rodičů účastní:

Poznámka: N=903 (listopad/prosinec), N=628 (červen); Děti, které navštěvují ZŠ. Nebo SŠ. Znění otázky: „Účastní se toto dítě v rámci své výuky následujících aktivit?“

Graf 4.2**/ Obsah vzdělávání v českých školách – pohled rodičů**

Poznámka: N=903 (listopad/prosinec); Děti, které navštěvují ZŠ. Nebo SŠ. Znění otázky: „Těchto aktivit by mělo být... více/stejně jako nyní / méně“

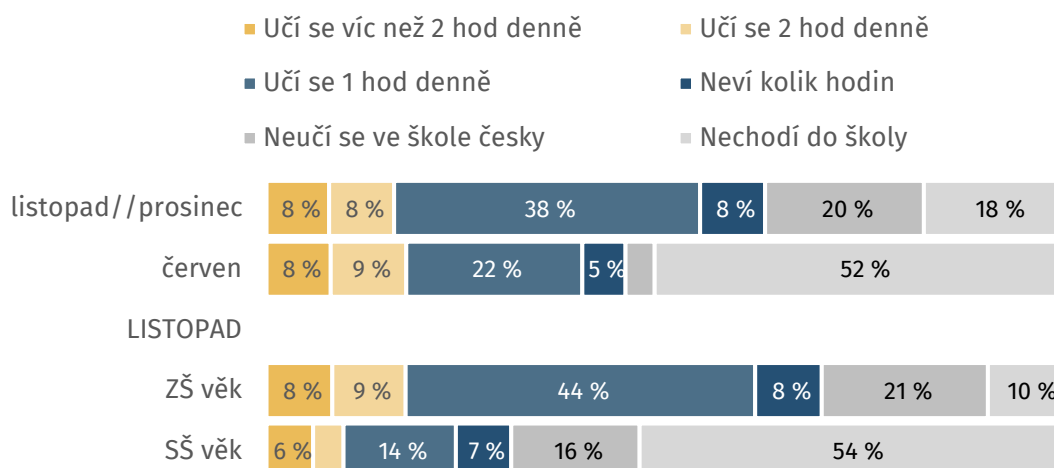
Jak se děti učí česky a jakou mají úroveň češtiny?

Přes pokles výuky češtiny ve školách se díky nárůstu školní docházky na konci roku celkově učila česky o něco větší část dětí než v červnu. Ve škole mělo výuku češtiny celkem 62 % ze všech dětí starších pěti let (Graf 4.3). Výuka většiny z těchto dětí má ale nízkou intenzitu, která od června ještě poklesla. Podle doporučení expertů z března 2022 měla být výuka češtiny jako dalšího jazyka prioritou a probíhat minimálně 2 hodiny denně. Přepočteno na celou populaci dětí-uprchlíků se ve škole intenzivně (2 a více hodin) česky učí pouze okolo 16 % dětí ve věku 6 až 17 let, tedy ještě méně než v červnu.

O něco častěji se učí ve škole česky děti, které mají několik dalších ukrajinských spolužáků (v 79 % u dětí s 1–5 spolužáky) než děti, které jsou ve třídě jen s Čechy. To může být dáno lepšími personálními zdroji alokovanými školám s vyšším počtem Ukrajinců, což ale neznamená, že vyšší koncentrace ukrajinských dětí ve třídách vede k lepší integraci.

Graf 4.3

/ Kolik hodin denně se ve škole učí česky?

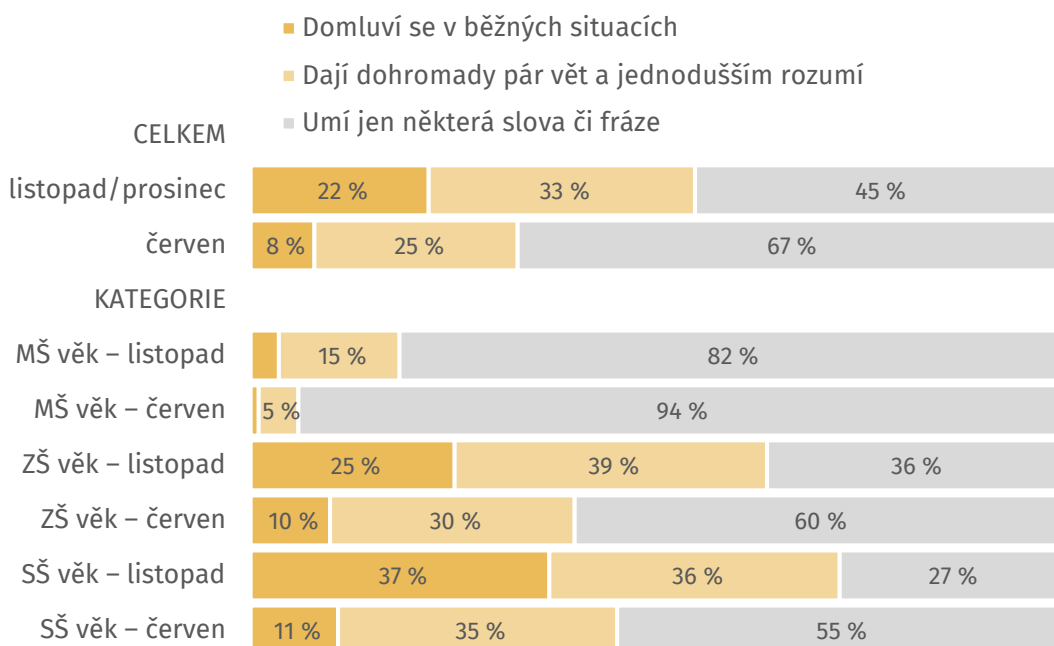

Poznámka: N=924 (listopad/prosinec), N=1145 (červen), Všechny děti ve věku 6 let a více; Znění otázky: „Kolik hodin denně se dítě učí ve škole česky?“

V běžných situacích se zatím domluví méně než čtvrtina (22 %) ukrajinských dětí od 3 let (Graf 4.4). To je sice od situace v červnu výrazné zlepšení (tehdy se domluvilo jen 8 % dětí), skoro polovina dětí (45 %) ovšem stále nezná vůbec nic nebo jen pár slov česky. To se týká i těch dětí, které jsou v Česku už déle než půl roku.

Graf 4.4

/ Znalosti češtiny – podle věku dítěte

Poznámka: N= 1437 (listopad/prosinec), N=1744 (červen), děti ve věku 3–17 let; Znění otázky: „Jaké jsou jazykové znalosti tohoto dítěte?“

Tabulka 3

/ Jazykové schopnosti dětí na konci roku podle měsíce příjezdu do ČR

Jazykové schopnosti (3–17 let)	Příjezd domácnosti			
	únor–březen	duben–květen	červen–srpen	září–listopad
Domluví se v běžných situacích	26 %	22 %	16 %	5 %
Dají dohromady pár vět	38 %	31 %	25 %	16 %
Umí jen některá slova či fráze	37 %	47 %	58 %	80 %
Celkem	100 %	100 %	100 %	100 %

Poznámka: N= 1437, děti ve věku 3–17 let; Znění otázky: „Jaké jsou jazykové znalosti tohoto dítěte?“

Možná překvapivě jsou v češtině podle rodičů nyní v průměru nejzdatnější středoškoláci, tedy nejmladší skupina, a to přesto, že velká část z nich nechodí do české školy. A to především když porovnáme jen děti, které jsou v ČR déle než půl roku – právě středoškoláci udělali mezi těmito největší pokrok. Mladiství ve středoškolském věku (16–17 let) jsou ale z hlediska znalosti češtiny rozpolcenou skupinou. Část z nich, která chodí na české střední školy, umí česky vůbec nejlépe ze všech dětí od 3 let (60 % z nich už se domluví v běžných situacích). Jde to vysvětlit mj. tím, že čeština byla často podmínkou přijetí na střední školu či součástí pohovorů a mladiství tak byli motivováni se ji naučit (navíc reportující rodiče o této snaze ví). Druhá polovina uprchlíků ve středoškolském věku, kteří na české školy nechodí a vzdělávají se jen online, patří naopak mezi skupiny s velmi nízkou znalostí češtiny.

Na čem závisí znalost češtiny?

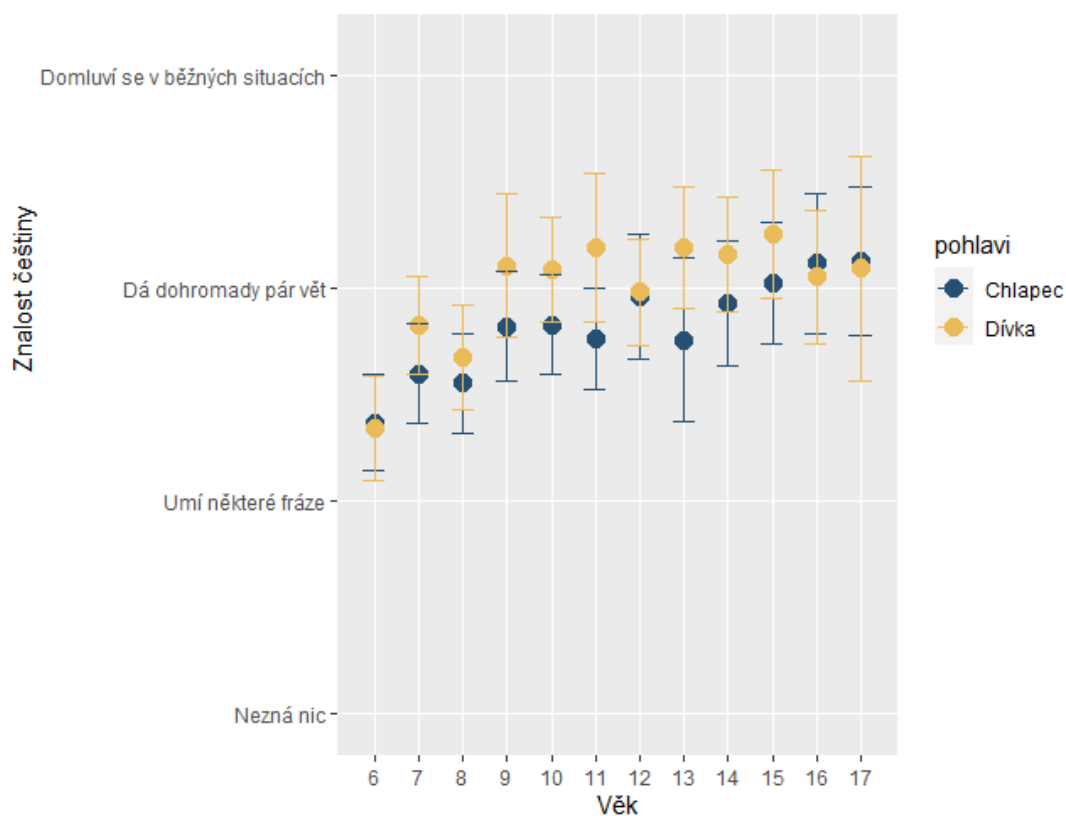
Zkoumali jsme, jaké faktory souvisí se znalostí češtiny u dětí. V první řadě je to věk (starší děti umí česky lépe) a pohlaví (dívky se naučily česky více), jak je vidět v *Grafu 4.5*. Toto zjištění kopíruje obecný trend vyšší čtenářské gramotnosti u dívek⁶, který existuje nejen v Česku. Rozdíl mezi pohlavími se stírá u nejstarších a nejmladších dětí. Znalost češtiny předpovídá dále míra začlenění do kolektivu českých dětí (dobře začleněné děti umí česky lépe) a účast ve skupinových volnočasových aktivitách (napříč věkovými skupinami). Volnočasovými aktivitami nelze vysvětlit rozdíl mezi pohlavími, těch se účastní dívky a chlapci stejně často (viz [Kapitola 5](#)).

Data odkrývají riziko, že se především chlapce nepodaří naučit na základních školách dostatečně česky, což by vedlo k nižší vzdělávací úspěšnosti a později nižšímu přihlašování na střední školy. Dlouhodobě tedy riskujeme vyloučení části ukrajinských mladistvých chlapců kvůli neúspěšnosti ve vzdělávání.

⁶ Federičová, M., & Münich, D. (2018). Rozdíly v matematické a čtenářské gramotnosti chlapců a dívek a raná selekce: trendy v obou zemích po rozdělení Československa. *Orbis scholae*, 8(1), 27-45.

Graf 4.5

/ Průměrná znalost češtiny – podle věku a pohlaví

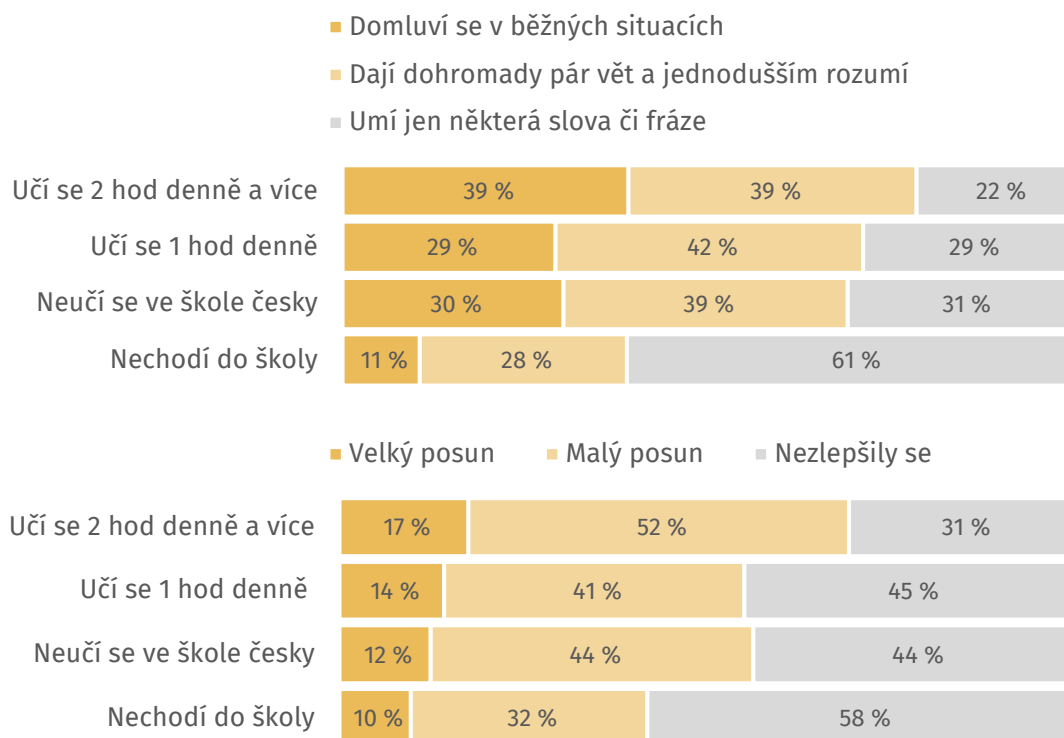
Poznámka: N=1131, Děti od 6 let. Znění otázky: „Jaké jsou jazykové znalosti tohoto dítěte?“

Dále hraje ve znalosti češtiny a zlepšení v jazyce od června roli především školní docházka a také míra výuky češtiny ve škole (Graf 4.6). Z dětí, které se česky učí dvě a více hodin denně, se už 39 % domluví v běžných situacích a že tyto děti také udělaly největší pokrok od června. Z dětí s intenzivní výukou už dokonce 8 % mluví česky plynně, zatímco průměr mezi všemi dětmi jsou 3 %. Výuka češtiny nemá na úroveň jazyka efekt, pokud probíhá pouze 1 h denně (zde jsou na tom děti stejně jako ty, co se ve škole neučí vůbec).

Co se týče počtu ukrajinských dětí ve třídě, je rozdíl znát až u dětí s velkým počtem ukrajinských spolužáků. Děti, které mají 5 a méně ukrajinských spolužáků, se domluví v běžných situacích 29 %, zatímco mezi dětmi s více než 5 ukrajinskými spolužáky je to jen 17 %. (To může být dáno nedostatečnými příležitostmi k socializaci s českými žáky.)

Graf 4.6

/ Znalost češtiny na konci roku a posun ve znalosti od léta – podle intenzity vzdělávání v ZŠ a SŠ

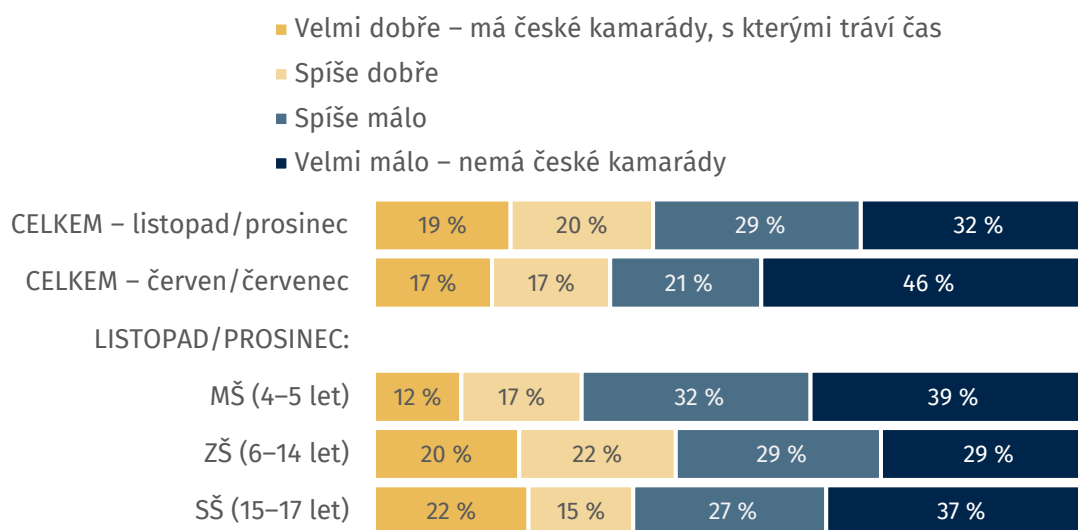
Poznámka: A) N=1021, Děti od 6 let. Znění otázky: „Jaké jsou jazykové znalosti tohoto dítěte?“; B) N=414, pouze děti od 6 let, které se účastnily výzkumu v listopadu/prosinci i v červnu; Vynechané jsou děti, u kterých rodiče nespécifíkovali rozsah výuky češtiny. Malý posun = zlepšení o jednu úroveň z 5, velký posun = zlepšení o 2 a více úrovní (např. z „Dá dohromady pár vět a jednodušším rozumí“ na „Dokáže plynně konverzovat a psát“).

/ 5 / Účast v kolektivu a volnočasové aktivity

Rodičů dětí ve věku od 4 let jsme se ptali na začlenění dětí do českých kolektivů a na jejich volnočasové aktivity. Podle výpovědi rodičů zatím 61 % dětí není dobře začleněno do kolektivu a 32 % dokonce nemá žádné české kamarády. Od situace v červnu jde o zlepšení jen o několik procentních bodů (a to i u dětí, které jsou v Česku více než půl roku), což je v kontrastu s velkým nárůstem účasti ve vzdělávání. Takto nízké začlenění do kolektivu se vyskytuje napříč věkovými skupinami, ale je o něco vyšší ve věkové kategorii základní školy. Výrazně méně často jsou začleněny děti, které nechodí do české školy.

Graf 5.1.

/ Začlenění dětí do kolektivu

Poznámka: N=1326 (listopad/prosinec), N=1481 (červen), děti ve věku 4–17 let; Znění otázky: „Do jaké míry se toto dítě z vaší domácnosti již začlenilo do kolektivu českých dětí (ať už ve škole, či při jiných činnostech)?“

Tabulka 4

/ Začlenění do kolektivu, podle měsíce příjezdu

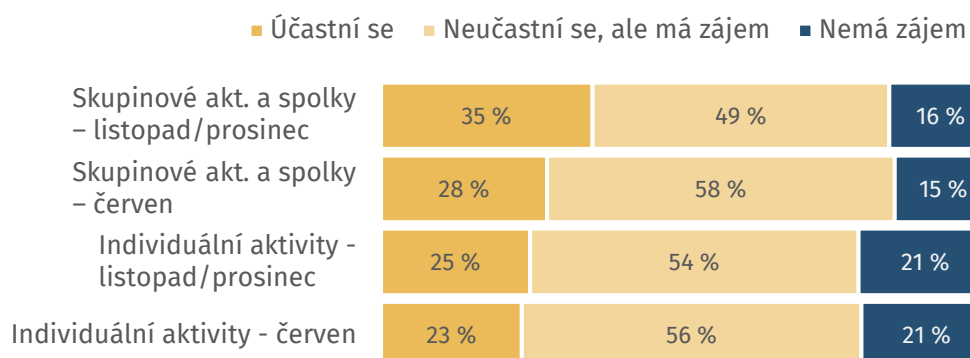
Jak je dítě začleněné do kolektivu českých dětí?	Přijeli únor–květen	Přijeli červen–srpen
Velmi dobře – má české kamarády, s kterými tráví čas	20 %	16 %
Spíše dobře	20 %	19 %
Spíše málo	30 %	27 %
Velmi málo – nemá české kamarády	30 %	38 %
Celkem	100 %	100 %

Podíl dětí začleněných do kolektivu odpovídá podílu dětí zapojených do volnočasových aktivit, těch se (aspoň nějakých) celkově účastní 42 % dětí od 4 let. Pro integraci dětí bývají důležité především skupinové aktivity (například sport, skupinové umělecké kroužky), kterých se na konci roku účastnilo 35 % dětí (Graf 5.2), častěji dětí v základušolském věku (39 %) než mladistvých (28 %). Velká většina ostatních má o aktivity zájem. Děti, které se

účastní ve volném čase nějakých skupinových kroužků, jsou dvakrát častěji dobře začleněné do kolektivu než ostatní (59 % oproti 28 %).

Graf 5.2

/ Účast na volnočasových aktivitách

Poznámka: N= 1326 (listopad/prosinec), N=1481 (červen), děti ve věku 4–17 let; Znění otázky: „Jakých volnočasových organizovaných aktivit se toto dítě z vaší domácnosti (ne)účastní, ale mělo by o ně případně zájem?“

Tabulka 5

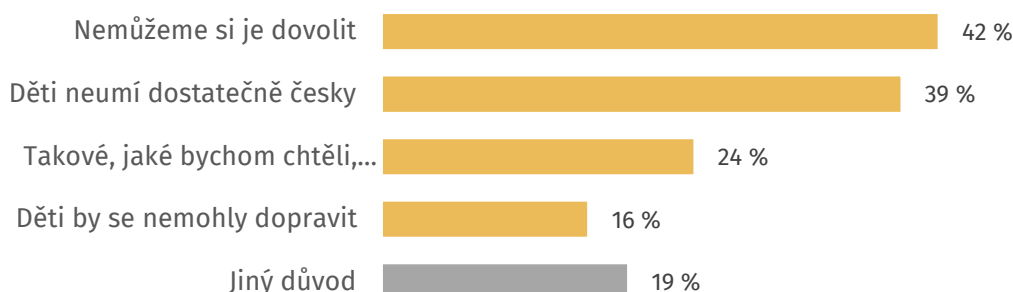
/ Účast na volnočasových aktivitách, podle měsíce příjezdu

Volnočasové aktivity (skupinové nebo individuální)	Přijeli	Přijeli
	únor–květen	červen–srpen
Má volnočasové aktivity	46 %	33 %
Nemá volnočasové aktivity, ale má zájem	43 %	59 %
Nemá zájem o aktivity	12 %	8 %
Celkem	100 %	100 %

Rodičů dětí, které nemají žádné volnočasové aktivity, ale mají o ně zájem, jsme se zeptali na důvody. Nejčastějším důvodem je nedostatek financí (42 %), ale častou bariérou je i nedostatečná znalost češtiny (Graf 5.3).

Graf 5.3

/ Důvody neúčasti ve volnočasových aktivitách

Poznámka: N=757, data z listopadu. Znění otázky: „Jaké jsou hlavní důvody, proč vaše děti nenavštěvují volnočasové aktivity?“

Appendix

Tabulka 6

/ Faktory v účasti dětí na českém vzdělávání: logistická regrese

Výsledná proměnná: účast dítěte v českém vzdělávání (MŠ / dětská skupina / ZŠ / SŠ)

	Koeficient	odds ratio	odds ratio CI (2,5 %)	odds ratio CI (97,5 %)	p-value
Nemají standardní bytové bydlení	1,54	1,72	1,24	2,33	0,00
Nemají příjem z práce	1,29	1,33	1,00	1,78	0,06
Bydlí mimo Prahu	0,47	1,59	1,16	2,19	0,00
Vysokoškolsky vzdělaný rodič	1,41	1,52	1,11	2,05	0,01
Přijeli do ČR od února do května	1,47	1,61	1,16	2,30	0,00
Stupeň vzdělávání je ZŠ	1,85	6,36	4,80	8,43	0,00
Dívka	0,11	1,11	0,84	1,47	0,45

Poznámka: Děti 3–17 let; Odds ratio = změna šance na účast ve vzdělávání pro tuto skupinu oproti druhé skupině (např. děti mimo Prahu vs. v Praze), při konstantních ostatních proměnných. Koeficient značí sílu efektu.